

Yıllar Sonra İlk Göç

“Uzaktaki bir gölcüğün kenarındaki koyu renkli kuşların, Etiyopya’da 30 yıldır rastlanmayan kelaynaklar olduğunu anladığımda gözlerime inanamadım. Sevinçle zıpladığımı gören çoban eminim delirdiğimi sanmıştı. Onlar yıllar sonra göç eden ilk kelaynaklardı.”

**YAZI VE FOTOĞRAFLAR:
DR. ÇAĞAN H. ŞEKERCİOĞLU**

Etiyopya’ya ülkenin ilk kuş halkalama istasyonunu kurmak ve bir kuş araştırma ve eğitim programını gerçekleştirmek için gitmiştim. Bu projede Etiyopya Yaban Hayatı ve Doğa Tarihi Derneği’yle (EWNHS) çalışıyorum. Ama uçaktan indiğim gün başka bir sürpriz beni bekliyordu. Projedeki ortağım biyolog Yilma Dellelegn Abebe, Suriye’de uydu vericisi takılan ve daha sonra Etiyopya’ya geldiği bilinen üç kelaynağın peşindeydi. Tarihöncesi görünümüne sahip bu kuşları bulabilmek için başkent Addis Ababa’nın kuzeyindeki ücra bir bölgeye gidiyordu. Radyo vericisi ile kuş takibi konusundaki tecrübemi bilen Yilma’nın, bu keşif gezisine katılma davetini geri çevirmedi. Son 30 yılda Etiyopya’da kelaynak görülmemiş olması bu geziyi daha da heyecanlı kılacaktı.

Kelaynaklar Türkiye’nin en ünlü doğa koruma sembolüdür. Ortaçağda Avrupa’da yaygın olan türün dağılımı, tarımın endüstrileşmesiyle beraber giderek azaldı. Günümüzde soyu kritik şekilde tehlike altında. Gerekli önlemler alınmazsa, önümüzdeki 10 yıl içinde yeryüzünden silinme ihtimalleri yüzde 50’ye yakın görülüyor. 1950’lere kadar binlerce kelaynağımız olmasına rağmen, çoğunlukla böceklerle beslenen bu kuşların neredeyse hepsini

Etiyopya Yaban Hayatı ve Doğa Tarihi Derneği uzmanları ile Stanford Üniversitesi’nden Dr. Çağan Şekercioğlu, Suriye’den Etiyopya’ya geldiği bilinen kelaynakları arıyorlardı. Bu üç kuş, son 30 yılda göç ettiği belirlenen ilk kelaynaklardı. Ancak Woke köyü yakınlarında ekibin önüne kelaynaklardan önce, onların akrabası kutsal aynaklar çıktı.

Ağır fotoğraf ekipmanı nedeniyle araştırma ekibinin gerisinden ilerleyen Çağan Şekercioğlu, Etiyopya'da yerleri saptanamayan üç kelaynağı Addis Ababa kentinin 130 kilometre kuzeydoğusundaki bir gölcüğün kıyısında buldu. Bacaklarındaki halkalar ve sırtlarındaki vericilerle görülen bu üç kuşun yanında, verici taşımayan bir kelaynak daha vardı (üstte ve altta).

DDT olarak bilinen tarım ilaçlarıyla zehirleyerek öldürdük. Yaşadığı bilinen 91 kelaynağımız, yılın yarısını kafeste geçiriyor.

Türkiye'den göç eden son kelaynak, 1989'da Birecik'ten ayrıldı ve geri dönmedi. Şanlıurfa Birecik'teki kafeslerinden üreme döneminde salınan kelaynaklar, göç dönemi yaklaştığında, "giderlerse dönmezler" korkusuyla kafeslere geri alınıyorlar. Fas'ta yaşayan 280 kadar kelaynağın da göç etmediği biliniyor. Ancak 2002'de Suriye Çölü'nde hâlâ göç eden yedi kelaynağın keşfi büyük bir umut kaynağı olmuştu. Bu son özgür kelaynakları görmeye can atmıştım ama çölde onları bulma şansım yoktu.

İngiltere Kraliyet Kuşları Koruma Derneği ve Cambridge Üniversitesi, 2005 yılında özgür kelaynakların üçünü yakalamayı ve uydu vericisi takmayı başardı. Böylece nereye göç ettikleri izlenmeye başlandı. Eylül 2006'da yola çıkan bu üç kelaynak, Mozambik'ten Iskenderun'a kadar uzanan dev yarığı takip ederek Yemen'e inmiş, birkaç hafta sonra da Kızıldeniz'i geçerek Etiyopya'da 2000 metrenin üzerindeki düzlüklere varmışlardı. Keşif gezimizin amacı bu kıtlama bölgesini bulmaktı. Bölgede sadece Etiyopya'da bulunan birçok diğer kuş türü de vardı ve ben mavi kanatlı kaz, kelaynağın akrabası olan ibikli aynak, kara kanatlı kızkuşu, beyaz boyunlu güvercin, kızıl göğüslü kuyrukkakan, kalın gagalı kuzgun, beyaz gagalı sığırıcık, Swainson'un

serçesi, kahverengi kuyruksokumlu tohumiyen, habes isketesi ve Ankober kanaryası gibi bazıları dünyanın en ender kuşlarını görmek için deliriyordum.

EWNHS'in Biyoçeşitlilik Araştırma ve Koruma Koordinatörü Mengistu Wondaf-rash, Yılma, Belçikalı biyolog Dr. Raf Aerts ile başkentin 130 kilometre kuzeydoğusunda, 2 bin 600 metre yükseklikteki Debre Birhan kentinde buluştum. Elimizde uydu üzerinden elde edilmiş GPS koordinatları vardı ama buldukları yere ulaşan toprak bir yol dahi yoktu. Haritaların yardımıyla alternatif bir rota belirledik. Ertesi sabah altıda kalkıp kuş gözlemeye gittim ve yukarıda bahsettiğim kuş türlerinin üçü hariç hepsini görme mutluluğunu tattım. Sonra Debre Birhan'dan ayrıldık ve güneydoğudaki Denneba kasabasına gittik. Burada Tarım ve Kırsal Kalkınma Bürosu (BOANR) uzmanları bize katıldı. Haritalara göre yol Arbi Gebeya köyüne kadar gidiyor ama buradan kelaynakların bulunma ihtimali olan bölgeye 13.5 kilometre daha kalıyordu. Üç arazi aracından oluşan konvoyumuz bu noktadan sonra, tef (tahıl) tarlaların içinde kaybolan bir patikayı takip etmeye başladı. Uzun saatler sonrasında vardığımız plato, içinden dere geçen, doğal göletlerle dolu bir vadiye bakıyordu. Kelaynakların ideal yaşam ortamıydı bu. İki saat içinde karanlık çökecekti ve elimizdeki verilere göre kuşların zamanlarının yüzde 95'ini geçirdiği 4

kilometrekarelik alanın merkezinden hâlâ 6.5 kilometre uzaktaydık.

En can sıkıcısı da, kuşların üzerindeki normal radyo vericilerinden herhangi bir sinyal alamamaktı. Doktoram için dünyanın en büyük tropik radyo takip projesini gerçekleştirmiş ve Kosta Rika'da 400'den fazla kuşu verici ile takip etmişim. Oysa bize verilen radyo alıcısı sadece Radyo Addis'ten gelen sinyalleri alıyordu ve bu da etrafımızda toplanan köylüleri çok eğlendiriyordu.

Geceyi Woke köyünde geçirmeye karar verdik. Uyku tulumum olmadığı için cıpin arka koltuğunda uyudum. 3 bin metrenin soğuğu bir yana, sivrisinekler, kıl dip-lerimde beslenen kene yavruları, yorgunluk, hipotermi ve sıtma ilacının en garip kâbusu yaratmak için birbirleriyle yarıştığı bir gecenin sonunda, saat 05:30'da yola çıkmaya çoktan hazırım.

Seri bir şekilde güneybatıya doğru yürümeye başladık. Woke'nin dört kilometre ilerisinde flamingolar, kutsal aynaklar, hadada aynakları ve Etiyopya'ya has ibikli aynaklarla dolu bir göle geldik ama aradığımız kelaynaklar ortalarında yoktu. Halen herhangi bir sinyal de alamıyorduk. Ben ağır fotoğraf malzemem nedeniyle geride kalmıştım. Yaklaşık 20 dakika sonra, saat 09:15'te, uzaktaki bir gölcüğün kenarında, gözüme ilişen büyük ve koyu renkli birkaç kuş beni çok heyecanlandırdı. Dürbünle bunların aradığımız kelaynaklar olduğunu gördüğümde gözlerime inanamadım. Teleskopumla kuşların bacak halkalarını ve sırtlarından çıkan verici antenlerini dahi görebiliyordum. Sevinçle ve ilerideki grubu geri çağırmak için zıpladığımı gören yakındaki çoban, eminim delirdiğimi sanmıştı.

Oysa vericiler, 50 metre yakından bile sinyal vermiyordu. Verilere göre kuşlar yaklaşık 100 kilometrekarelik bir alanda dolaşıyordu. Çok şanslıydık. Grubun geri kalanı gölün uzağından geçip gitmişti ve ben fotoğraf çektiğim

Erkek bireylerinin köpekdişleri aslanlardan bile uzun Gelada babunları, ekibin karşısına Debre Birhan yakınlarında çıktı.

için arkadan geliyor olmasaydım, kuşları bulamayacaktık.

Dışkı ve tüylerden, kelaynakların geceyi göl kenarındaki bir kayalıkta geçirdikleri belliydi. Kuşların yakındaki bir kulübenin dibinde korkusuzca beslenmesi köylülerin

kelaynaklara zarar vermediğini gösteriyordu. Salam, Sultan ve Zenobia ismi verilmiş kuşların bacak halkaları (HH, HL, KL) ve vericileri duruyordu. Yanlarında verici veya halka taşımayan, tamamen yabancı dördüncü bir kuş vardı. Maalesef bu üç kuşun bizi büyük bir sürüye götürme ümitleri boşa çıkmıştı. "Göç eden, dünyadaki son kelaynakları mı bakıyoruz" diye düşündük. Bu kolaylıkla yaklaşabildiğimiz kuşların başkentine sadece 80 kilometre uzağında olduğu düşünülürken, 1.2 milyon kilometrekarelik Etiyopya'da sayısız biyolojik hazine keşfedilmeyi bekliyor.

Etiyopya dünyanın gelir düzeyi en düşük 10 ülkesinden biri olsa da biyolojik ve kültürel çeşitlilik bu ülkenin medyadaki kıtlık, açlık ve ölüm klişelerini yalanlayan bir görüntü sergiliyor. Kelaynakların Etiyopya'daki yaşam alanları zengin ve verimli bir vadi. Ama ülkenin yüzde 95'i ormanlarını yitirdi, verimli volkanik toprakları erozyonla hızla yok oluyor. Bu muhteşem ülkenin eşsiz zenginliği ancak yardımlarla korunabilecek. Onların yaşayacağı ve Türkiye'deki kelaynakların da bir gün Suriye'deki kardeşlerinin göçlerine katılacağına dair umudumu koruyorum ■

Suriye'den yola çıkan üç kelaynak tüm yazı Yemen'de geçirdi. Kuşların burada kışlayacağı düşünülürken, onlar son anda Etiyopya'ya göç etti.